herOpend

In HerOpend*, het vervolg van* Kovaardij*, bezoekt* De Kovel *voormalige abdijen van benedictijnen en cisterciënzers in de Lage Landen. De reporter van dienst gaat na wat er nog aan monastieke waarden herkenbaar is in en rond de herbestemde kloosters. Soms is de spirituele component verscholen en verloren in het landschap, soms is die zo verweven met het dagelijkse doen en laten van de 'bruiklener' maar zegt het de passant niets meer. Tot een opmerkzame geest een en ander heropent.*

Herbestemd en heropend is alles wat het verdient bewaard te worden.

Een ontginningsbeweging met leken

Klooster Nieuw Sion in Diepenveen

Harry van Royen

Wie in en rond de abdijgebouwen van Sion loopt, ziet onmiddellijk enkele gelijkenissen met de abdij van Achel op de grens van Nederland en België. Een aantal elementen zijn overduidelijk geïnspireerd door de baksteenarchitectuur van de moederabdij. Vooral de reftervleugel uit 1952 is herkenbaar als een sobere miniatuurversie van de Achelse Kluis.

Achel stuurt haar monniken uit

De grensabdij van Achel stuurde reeds kort na de vestiging (ca. 1850) broeders op bedeltocht naar katholieke streken in Nederland en de Duitse Rijnstreek. Op een van die tochten legde pater Vitus Schaepman contact met de familie van advocaat Vos De Wael uit Zwolle. En dat bleek een cruciale ontmoeting te zijn voor een stichting in Diepenveen, nabij Deventer. Maar waarom die stichting?

Net zoals in Frankrijk en Duitsland zag strikt rooms-katholiek België het beleid van de liberale regering Frère-Orban (1878-1884) met lede ogen aan. De schoolstrijd woog door en menig religieus dacht dat de kloostergemeenschappen geringeloord zouden worden. Als uitwijkmogelijkheid keken de kloosterverantwoordelijken naar Nederland. Uiteindelijk werden in 1883 boerderijen met grond verworven in Echt (Lilbosch) en in Diepenveen. Op 14 oktober 1883 werd een overeenkomst gesloten met het echtpaar De Wael om in Diepenveen een kloosterstichting uit te bouwen.

Nadat de aartsbisschop van Utrecht zijn fiat had gegeven, konden de voorbereidingen beginnen. Abt Van de Seyp nam op 14 december 1883 bezit van buitenplaats en boerderij. Huis en kapel werden ingezegend, een eerste dankmis opgedra-

Etappe 4:
Sion in metamorfose

De trappistenabdij Sion in Diepenveen is enkele jaren geleden vrij gekomen, maar ademt nog in alles het cisterciënzerleven. Een bezoeker zou niet verrast zijn, mocht in de pandgang plots een monnik uit een zijdeur komen. In de keuken hangt nog een grote houten lepel om in een of andere megapot te roeren en het kerkhof ligt er rustig bij. Af en toe komt nog wel eens een trappist langs, maar een lekengroep trekt zich nu de toekomst van de abdijsite aan. Ze bouwt er – al is dat wellicht eerder onbewust – voort aan het ontginningswerk dat ooit vanuit Achel werd geïnitieerd.

Beeldengroep 'reizende monniken' in de abdij van Nieuw Sion. © foto: Harry van Royen.

gen en broeder Florentius Aarts werd achtergelaten om het geheel verder aan te passen voor monastiek gebruik, terwijl pater Schaepman nu vanuit Diepenveen verder trok. Op 24 december 1883 kwamen pater Benedictus-Maria van den Berg en broeder Franciscus Salesius Nelissen ter versterking aan in Diepenveen.

De huurovereenkomst bleek toch niet zo'n handig werkinstrument en op 28 februari 1889 werd iets verder in Diepenveen een landgoed van 58 hectare aangekocht met de boerderijen 'Het Leeuwen' en 'De Vulik' als kernzones. Er werd niet getalmd want op 19 april 1889 werd de bouw van het klooster al aanbesteed naar een ontwerp van architect G. te Riele uit Deventer. Op 1 mei 1890 kon de kerk ingewijd en de kruisweg opgehangen worden. Abt Van de Seyp was duidelijk op dreef, want op 6 mei 1891 stelde hij pater Cornelius van Geffen aan als prior-titularis. Voor Achel was dochterhuis Diepenveen nu een volwaardige priorij en kon ze zich verder ontwikkelen. De termijnronde van Achel werd overgenomen en in het aartsbisdom Utrecht gingen nu een aantal broeders van Sion zelf op pad om bij weldoeners geld op te halen. De nieuwe constituties van de strikte observantie, uitgevaardigd in 1893, legden aan broeders en paters echter een verbod op om nog langer op termijn te gaan: bedelen werd als niet meer opportuun gezien. De socio-economische toestand en de manier van communiceren was natuurlijk niet meer dezelfde als in het midden van de 19de eeuw en bedelende trappistenbroeders door het land laten lopen strookte ook niet met de clausuur- en stilteregels.

Van bescheiden priorij tot bloeiende abdij

Oorspronkelijk droeg de nieuwe stichting in Diepenveen de naam 'Klooster van O.L. Vrouw van het Allerheiligst Hart van Jezus'. Dat klonk bombastisch en bevreemdend voor de overwegend protestantse omgeving. Daarom werd die

Stille getuigen van een bloeiend verleden. © foto: Harry van Royen.

naam in 1895 ingekort tot O.L. Vrouw van Sion, of kortweg Sion. De feestvreugde van de gemeenschap was op 31 mei 1935 groot, want de priorij werd op die dag gepromoveerd tot de rang van abdij.[1]

De abdij groeide en bloeide, zowel op religieus en als op economisch vlak. Een verscheiden landbouw en veeteelt deinde mee op de marktgebonden interesses en de mogelijkheden van de gemeenschap. Van een veebedrijf, met zware Achelse inbreng, en goed draaiende zuivelfabriek, stapte Sion vanaf 1935 over naar een kippenfokkerij. Ook fruitbomen en een groentetuin floreerden; het overschot van fruit, kool en bonen konden zelfs aan de veiling geleverd worden. Voor het uitdijende boerenbedrijf waren ook steeds meer bedrijfsgebouwen nodig. Toen de boerderij door de nieuwe normen niet meer mee kon in de wereldeconomie, werd het boekbinden de (financiële) hoeksteen van de handenarbeid. Maar ook daar maakte de moderne wereld het de monnik, die in een specifieke niche met oudere machines opereert, niet gemakkelijker op. De relicten van de machines waarop tijdschriften werden ingenaaid, staan nu in de zijgang naar de abdijkerk als stille, verweesde getuigen te wachten op een plek in een herinneringshoekje, tenzij ze naar de recyclage gaan.

Transitieperiode

In het nieuwe millennium werd het steeds duidelijker dat de toch wel omvangrijke bouwvolumes en het domein veel te groot waren voor de steeds verder slinkende groep trappisten. De fruitbomen en de groentetuin werden naar best vermogen onderhouden, vooral om er een eigen voedselpakket mee samen te stellen. Alberic Bruschke werd als nieuwe abt uiteindelijk met de vraag geconfronteerd of de kleine groep van acht niet meer zo jonge monniken daar nog wel kon blijven.

Een mooi lekeninitiatief als de Cisterciënzergroep Sion kon zich vanaf 2003 wel maandelijks in de abdij onderdompelen in een monastiek ritme, maar daarmee kan je geen abdijstructuur laten draaien. Dat is natuurlijk ook niet de bedoeling van een geassocieerde lekengroep, en de *familiaris* kan nooit de kern van een contemplatieve gemeenschap zijn. De twintigtal leden van de lekengroep proberen thans buiten de abdijmuren een monastieke levensstijl vorm te geven.[2] De groep heeft het vertrek van de monniken, deels naar Westmalle en deels naar Schiermonnikoog, overleefd en werkt gestaag verder aan het eigen traject. Maar er zijn ook nieuwe bewoners op de abdijsite gekomen.

Een vrijwilligersstichting met antennes

In december 2015 verworf een aantal vrijwilligers, die een oecumenische bezieling met elkaar delen, de abdijgebouwen. De omliggende landbouwgronden konden wegens de te zware financiële impact niet mee aangekocht worden. Maar het abdijdomein zelf biedt zeker nog genoeg uitdagingen en ruimte om een zinvolle invulling op basis van het *ora et labora* principe mogelijk te maken.

Een raad van bestuur, een adviesraad en een directie, waarin Peter Dullaert een Vlaamse stamboom torst, timmert aan de weg, daarbij geholpen met Europese subsidies en de steun van het provinciebestuur van Overijssel, dat een toenemende interesse betoont. Omdat een abdijsite nu eenmaal bij een spirituele herbestemming best aansluiting zoekt bij de oorspronkelijke structuur, werd ingezet op een aantal thema's. Elk thema – werkgemeenschap, getijdengebed, woongemeenschap en jongerenklooster – wordt gedragen door een werkgroep die een aparte stichtingsstructuur heeft. Zo hebben de entiteiten in de site een eigen rechtspersoonlijkheid en ontstaat een specifieke bedrijfsdynamiek. In totaal zijn er in de verschillende geledingen tachtig vrijwilligers actief. Ze vormen een ideale mix om de talrijke uitdagingen aan te pakken.

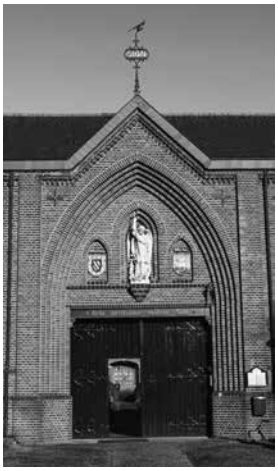

Poortgebouw en abdijkerk van Sion. © foto: Harry van Royen.

Getijdengebed in Nieuw Sion. © foto: Harry van Royen.

Voor die herbestemming van de site gingen de pioniers van Nieuw Sion niet over één nacht ijs. Zo bezochten en bestudeerden ze bijvoorbeeld het gelijkaardige initiatief in Val-Dieu (B), de voormalige cisterciënzerabdij in Aubel waar nu een lekengemeenschap leeft, bidt en werkt. Net zoals in Val-Dieu heeft Sion een leef- en werkgemeenschap, maar is het economisch model (lees: de enorme toeristenstroom) niet vergelijkbaar. Een brouwerij zal er zeker niet komen, en een brasserie en abdijwinkel zoals in Val-Dieu staan ook niet op de planning. Toch inspireert de monastieke omgeving ook bedrijfsmatig. In de ruim aanwezige boerderijgebouwen is onder meer de artisanale cidermakerij Iessel gevestigd. Dit bedrijfje huurt ruimte en zorgt op die manier ook voor een inkomstenbron. Daarnaast is het een mogelijke groeipool.

De leefgemeenschap telt twee antennes. Er is een gewone woongemeenschap van volwassenen (met kinderen), die nu reeds vijf inwonenden telt en dit jaar verder zal groeien naar een bezetting van twaalf, waarvan de helft kinderen. De tweede leefgemeenschap is het jongerenklooster. Op dit moment telt die groep zeven jongeren tussen twintig en dertig. Zij kunnen er tussen drie en achttien maanden verblijven, werken of studeren. Ze bidden wel samen het getijdengebed, krijgen op vrijdag vorming en hebben op maandag een eigen kapittel. *Ora et labora* in een nieuwe setting.

Opmerkelijk is dat velen uit een protestants milieu komen. Alle bewoners worden geacht om een dag per week in de werkgemeenschap actief te zijn. Een

inwonende domineesechtpaar verzorgt het vormingsluik, daarbij geholpen door (religieuze) gastdocenten. Het getijdengebed, samen met bezoekers, leden van de woongemeenschap en geïnteresseerden uit de werkgemeenschap, is een dagelijks ankerpunt. Vier keer per dag komen de bewoners onder leiding van een voorganger samen in de abdijkerk om er te bidden en te mediteren. De groep voorgangers bestaat uit twintig vrijwilligers. Liturg Hein combineert dat tijdens zijn diensten met pianospel, wat een specifieke meerwaarde genereert. De oecumenische insteek, van rooms-katholiek, protestants, gereformeerd tot gereformeerd vrijgemaakt, staat borg voor een neutrale maar sterk christelijke insteek. Die gecombineerde invloed van diverse bronnen maakt ook dat een van de pijlers van het getijdengebed een stilteblok is van zeven minuten, geleend van Taizé.

Groene tuin en energie

Zoals het traditionele abdijplan het wil, heeft ook Sion een aantal tuinzones. De siertuin bij het oude gastenkwartier ligt er nog het beste bij en is natuurlijk ook een blikvanger voor elke bezoeker. De poortwachtersgroep zorgt er voor dat de gastentuin en de abdijkerk elke namiddag open zijn voor bezoekers. De pandtuinen dienen heraangelegd te worden als men er geen gewone grasweide van wil maken. De groentetuin bij de refterzone staat op de bucketlijst als biologische zone. De groenten zullen de ecologische voetafdruk van de woongemeenschap verkleinen. Het ciderbedrijfje kan misschien de oude boomgaarden een nieuwe impuls geven.

Die groene impact willen Nieuw Sion ook op het vlak van energievoorziening doortrekken. De kostprijs om een uitgebreid en oud complex te verwarmen en te verlichten is groot en die recurrente kost temperen is een must. De monumentenstatus van het klooster verhindert dat er zonnepanelen komen op de daken van abdijgebouwen en kerk, maar op de boerderij kan dat wel. Naar aloude traditie zoekt de stichting daarvoor enkele sponsors. Niet door termijngangers op pad te sturen, maar door moderne communicatiemiddelen aan te wenden.

Gastvrijheid vroeger en nu

Een van de kernwaarden die de vrijwilligers van Nieuw Sion hoog in het vaandel dragen, is die van de gastvrijheid. In de normale werking van een abdij werd *caritas* beoefend; armen en behoeftigen konden steeds rekenen op een warme maaltijd of medische (nood)verzorging. Tijdens beide wereldoorlogen werd de abdijgemeenschap op dat vlak duchtig getest. In de Eerste Wereldoorlog bleef het beperkt tot het opvangen van de broeders van de moederabdij van Achel. Toen de Achelse broeders eind 1914 toekwamen, werden ze ondergebracht in de pas gebouwde mannen- en vrouwengasthuizen. Versterkt met die bezetting vanuit de moederabdij kon het ontginningswerk op de boerderij aangepakt worden. Ook het gebedsleven bloeide in die periode en het 25-jarig bestaan van de priorij werd op 29 april 1915 voorgegaan door dom Mauritius Lans, de abt van Achel. De Achelse groep bleef niet tot het einde van de oorlog,

maar vertrok op 22 juni 1917 naar het eigen noodklooster met zicht op de abdij van Achel, maar dan wel van op Nederlands grondgebied.

Ook de Tweede Wereldoorlog betekende een aanslag op de rust van Sion in Diepenveen. De abdij van Echt was in beslag genomen voor militaire doeleinden en broeders die abdij zochten hun toevlucht in Diepenveen. Ook het moederhuis in Achel werd in 1943 door de Duitsers gevorderd en een deel van de buitenlanders van de Achelse gemeenschap trok weer naar Salland.[3] Die broederlijke gastvrijheid werd na Operatie Market Garden in de hongerwinter van '44-'45 nog meer op de proef gesteld. Broeder portier zag dagelijks aan de abdijpoort talloze hongerigen aankloppen. Ze kregen voedsel, kledij, verzorging en een bed aangeboden, ongeacht hun religieuze overtuiging, en dat alles onder een steeds dreigende inbeslagname door de nazi's en een constant gebulder van V 1 vliegende bommen. Op 11 april 1945 werd de abdij bevrijd en konden de broeders van Echt en Achel zich opmaken om naar hun eigen abdij terug te keren.[4]

De geschiedenis van de gastvrijheid schrijft ook vandaag nog nieuwe bladzijden in Sion. Noodgedwongen. De veertien gastenkamers zijn nu eenmaal ook een basisgegeven voor de economische huishouding van de site. Andere ruimten kunnen door groepen gehuurd worden voor een seminarie, retraite of een andere activiteit. En dan zijn er ook nog veelbelovende plannen, zij het in embryonale fase, voor de inrichting van een ontvangstruimte met klein bezoekerscentrum in de vroegere poortkapel. De herinnering aan de trappistengemeenschap die hier toch meer dan een eeuw geleefd heeft, kan dan wat deftiger gebeuren. Niet dat Nieuw Sion dit momenteel veronachtzaamd. Wel integendeel. De memorie van de vroegere monastieke leefgemeenschap wordt in ieder geval gevoed, zowel in de zijgang van de abdijkerk als in de kleine refterruimte, het vroegere scriptorium.

Rust en stilte op de leest van de Moderne Devotie

Wie in Nieuw Sion even tot bezinning wil komen, kan nu al gebruik maken van een gastenkamer, deelnemen aan een stiltewandeling, een retraite volgen of het publieke getijdengebed op woensdag en vrijdag meebidden. Struinen in de abdijtuin is op die dagen ook mogelijk.[5] Wandelen rond de abdij is in Sion nog steeds een optie voor wie tot rust wil komen.[6] Wie vreest verloren te lopen, kan perfect aansluiten bij de stiltewandeling in en rond de abdijsite. Zes gidsen loodsten het afgelopen jaar een drieduizend bezoekers door orde-, abdij- en sitegeschiedenis. De vierde zondag van elke maand is er een rondleiding voor individuele belangstellenden.

Wie de eigen introspectie, contemplatie of mindfulness in de stille omgeving van Nieuw Sion op eigen houtje verder wil uitdiepen, kan in het nabijgelegen Deventer terecht in het Museum Geert Groote Huis[7], bij de restanten van het vrouwenklooster van de Moderne Devotie dat nu de in 1560 ontstane Atheneumbibliotheek en het stadsarchief huisvest[8], of richting Zwolle vertrekken om in Windesheim de overblijfselen van het gelijknamige kapittel in dat dorp te bekijken. In de Dorpsstraat is de vroegere brouwerij bewaard dankzij

Het abdijkerkhof van Sion. © foto: Harry van Royen.

een herbestemming tot Nederduitse Hervormde Kerk in 1633.[9] Met de Moderne Devotie als inspiratiebron kan Nieuw Sion overigens ook weer een interessante ontmoetingsplaats en leefgemeenschap vormen voor een nieuwe generatie *broeders en zusters van het Gemeene Leven*. Met illustere personen als Thomas a Kempis, Desiderius Erasmus en Jeroen Bosch in de stamboom is er genoeg bezieling voorhanden om een bloeiend gemeenschapsleven te ontwikkelen. Of hoe geschiedenis niet stoffig hoeft te zijn als ze een spirituele hervormingsbeweging uit de late middeleeuwen als model voor hedendaagse leefvormen kan aanreiken.[10]

Het eerste vrouwenklooster van de Moderne Devotie werd in het toen nog veel groenere Diepenveen gebouwd. Dat het Nieuwe Sion nu zowel oecumenisch als zonder genderbeperking in Diepenveen verder wil groeien is dus een mooie voortzetting van een eeuwenoud ideaal op een rustgevende plek. De basisstroom van de Moderne Devotie indachtig is dit een herontdekking van de bron die niets anders is dan een leven in eenvoud, contemplatie en samenhorigheid. De oecumenische bundeling van verschillende christelijke stromingen kan in een open setting alleen maar verrijkend zijn voor alle deelnemers en een positieve uitstraling betekenen voor bezoekers die voor korte of langere periode Sion aandoen. De vrijwilligers beloven alvast een kopje koffie of thee voor ieder die langskomt en even op verhaal wil komen.

De doelstelling van Nieuw Sion “is en blijft een plek waar mensen dichter bij God, bij zichzelf, bij de medemens en bij de schepping kunnen komen door

Glasraam in Nieuw Sion – 'lectio divina'.
© foto: Harry van Royen.

gebed en contemplatie, stilte en eenvoud, handenarbeid en gastvrijheid, gebaseerd op het christelijke monastieke ideaal". Een mooie (her)bestemming met hetzelfde leidmotief als voorheen, maar met andere deelnemers!

Harry van Royen (°1965) is historicus. Onderzoekservaring deed hij vooral op in de domeinen industriële archeologie, nijverheidsgeschiedenis, historische milieuverontreiniging, monumentenzorg en herbestemming van industriële architectuur en monastieke instellingen in de Lage Landen.

NOTEN

1. Domien De Jong, *Momenten uit drie eeuwen kluishistorie*, Achelse Kluis, Achel, 1973, blz. 107-116; *De Achelse Kluis, 1846-1946*, Sint-Benedictusabdij, Achel, 1946, blz. 51-53, 58.
2. Maria van Mierlo, "Kovaardij, Abt Alberic Bruschke over 'zijn' cisterciënzergroep Sion: 'Het voelt als een nieuwe stichting'", in: *De Kovel* 1 (2008) 47-52.
3. Luc Van de Sijpe, *150 jaar trappisten in Achel (1846-1996)*, De Goede Stede Hamont, Hamont, 1996, blz. 69.
4. Relator, "Hoe de Erve Vulik werd tot Abdij Sion", in: *Verborgen leven. Zestig jaar Cisterciënserleven in Salland 1890-1950*, Veldhuis, Deventer, 1950, blz. 26-27; H. Struik, "Het klooster als asyl in de laatste oorlogsmaanden", in: idem, blz. 35-37.
5. Klooster Nieuw Sion, Vulikerweg 6, NL-7431 PJ Diepenveen, www.nieuwsion.nl.
6. Erik Galle e.a., *Wandelen met God rond abdijen*, Davidsfonds, Leuven, 2005, blz. 203-205. Wanneer de abdijpoort niet open is, kan men van woensdag tot zondag ook terecht in het naburige restaurant NuNu (Raalterweg 22).
7. Museum Geert Groote Huis, Lamme van Dieseplein 4, NL-7411 LX Deventer, www.geertgrootehuis.nl.
8. De restanten van het Buysensklooster herbergen nu het papieren erfgoed van Deventer en Overijssel. Het Klooster 12, NL-7411 NH Deventer, www.bibliotheekdeventer.nl/athenaeum-bibliotheek.
9. Ronald Stenvert e.a., *Monumenten in Nederland. Overijssel*, Waanders, Zwolle, 1998, blz. 279-280.
10. Cf. Anna Dlabacova & Rijcklof Hofman, *De Moderne Devotie. Spiritualiteit en cultuur vanaf de late Middeleeuwen*, WBooks, Zwolle, 2018.